

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد.

۲۰۲۰/۰۲/۰۴

شاه محمود محمود

قلعه فیروز کوه پایتخت امپراطوری غوری

فیروز کوه نه به عنوان کوه در افغانستان که از عظمت و بلندی در جغرافیای سرزمین ما قد افراشته است بلکه به مثابه پایتخت امپراطوری دودمان غوری از نام و نشان پرافتخار و نیک نام و باصلابت ؛ تاریخ کشور ما را برجسته نموده است. با این همه عظمت و شکوهمندی مؤرخین و نویسندگان تا هنوز بصورت قطع نتوانستند موقعیت آنرا مشخص نمایند . هر یک دلایل خود را دارد و نشانه های ارایه میدارند که فیروزکوه را به نمایش بگذارند . در کل رد پای فیروزکوه مبهم و تا حال از تصور به دور است .

در قرون وسطی « شهر های اسلامی» مفهوم خاصی از شهر را ارائه می دهند، در این مفهوم ارزش ها و نگرش های اسلامی تجلی می یابند. این ارزش ها و نگرش ها در ساخت عناصر شهری متبلور می شوند در ساخت مورفولوژیکی شهرهای قرون وسطی کشور های اسلامی تا جائیکه در تمام کشور ها عوامل مؤثر چون: دیوار شهر، بازار، ارگ یا قلعه نظامی، مسجد با مناره ها ؛ مدارس که با ساخت بافت و بناهای شهری و مسکونی مردم عوام؛ که هر کدام ارزش و نماد و مظهری از مفاهیم و ارزش ها و تجلی بسیاری از مفاهیم اسلامی می باشد. وجود دارد . باید فراموش نگردد که بسیاری از ویژگی های شهر اسلامی حاصل تجلی مفاهیم دین اسلام است که برای زندگی مردم یک شهر ارائه شده است.

بنابراین فیروزکوه یا کوه فیروزه ئی ، پایتخت گمشده امپراطوری غوری ها به مثابه یک شهر مستحکم در ولایت غور افغانستان؛ یکی از مشهور ترین قلعه ها و پایتخت جهان اسلام به شمار میرود. که در سال ۱۲۲۰ م توسط اوگتای پسر چنگیز خان محاصره و ویران شد. بنابر یادداشت های مؤرخین این شهر پایتخت تابستانی این دودمان به شمار میرفت . در حالیکه پایتخت زمستانی آنها شهر زمینداور بوده است .

جوزجانی قبل از همه از فیروزکوه نامبرده مینویسد که: چون ملک عز الدین حسین که پدر سلاطین بود؛ در گذشت سلطان سوری بجای او بر تخت نشست، و ولایت میان برادران قسمت کرد.

درین قسمت ولایت ورسار [ورساد یا ورشاد] بملك الجبال [قطب الدین] داد، و دار الملك خود ملك الجبال آنجا بود. و بعد از آن او را چنان اتفاق افتاد، که موضعی طلب کند تا قلعه حصین و موضع شگرف بنا کند که مر حضرت را شاید باطراف معتمدان فرستاد تا رای او بر موضع فیروزکوه قرار گرفت، قلعه و شهر فیروزکوه را بنا فرمود، سلطان سوری شهر و حصار استیه را دار الملك خود ساخت و ملك ناصر الدین محمود را مادین داد، و بهاء الدین سام را خطه سنگه که دار الملك مندیش بود معین شد، و قلعه و جیر بسطان علاء الدین حسین جهانسوز داد، و ملك فخر الدین را غالب ظن آنست که ولایت کشی معین گشت. اما میان ملك الجبال که بفیروز کوه بود و دیگر برادران مناقشتی افتاد، ملك الجبال از برادران خشم کرد و بطرف غزنین رفت، و عهد دولت بهرامشاهی بود، چون ملك الجبال بغزنین رفت و عمارت شهر فیروزکوه مهمل گذاشت، سلطان بهاء الدین از سنگه به فیروز کوه آمد و شهر را عمارت کرد، و آن بناها و قصر سلطنت را باتمام رسانید و قلاع غور بنا فرمود، و با شاران غرستان اتصال کرد و جلوس او بفیروز کوه در شهر سنه اربع و اربعین و خمسمائه بود، چون حضرت فیروز کوه به فرمان او عمارت پذیرفت، چهار قلعه حصین در اطراف ممالک غور و گرمسیر و غرستان و جبال و هرات بنا فرمود، و قصر کجوران گرمسیر و غور و قلعه شورشنگ بجبال هراة، و قلعه بندار بجبال غرستان و قلعه فیروز میان غرستان و پارس.

طوریکه معلوم است در عصر سامانیان و اوایل غزنویان نامی از فیروزکوه برده نشده است در حدود العالم (قرن چهارم هـ ق) تاریخ یمینی (اوایل قرن پنجم هـ ق) قسمت باقیمانده تاریخ بیهقی (نیمه اول قرن پنجم هـ ق) وزین الاخبار گردیزی (۴۲۱ هـ ق) از آن ذکری نرفته است همچنان جغرافیه نگاران پیشین دوره اسلامی مانند ابن خردادبه، اصطخری، مقدسی و ابن حوقل نامی از فیروز کوه نبرده اند، تنها یاقوت حموی (۶۲۱ هـ) در معجم البلدان نخستین جغرافیه نگاری است که مختصر ذکری از این شهر دارد. و می نویسد که فیروز کوه قلعه حصینی است در جبال غور؛ بین غزنه و هرات و آبش از چشمه است . به محاوره مردم خراسان بیروزه و عربی آن الزرقه. و دارالملک شهاب الدین بن محمد سام سلطان غزنه، خراسان و هند. برادر بزرگش سلطان غیاث الدین نیباشد.

د پانو شمیره: له ۱ تر ۳

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولی

حمدالله مستوفی در نزهت القلوب به نقل از معجم البلدان بدون از دیاد معلومات بیشتر می نویسد که فیروزکوه قلعه حصین است مابین هرات و غزنین و دارالملک حکام غزنین است و هوایش به سردی مایلست آیش از چشمه مصانع. لسترنج در جغرافیای تاریخی سرزمین های خلافت شرقی مینویسد که: پس از زوال دولت سلطان محمود غزنوی امراء غور که سابقاً از اعوان و یاران وی بودند استقلال یافتند و قلعه فیروزکوه را مرکز فرمانروایی خود قرار دادند. فیروزکوه قلعه بزرگی بود در کوهستان ولی امروز محل آن معلوم نیست.

استحکام و جلال و عظمت قصر و عمارات فیروزکوه را میتوان از یگانه قصری که برکوشک نامیده میشد دانست و جوزجانی آنرا در طبقات ناصری به تفصیل بیان داشته است که: قصر برکوشک عمارت نیست، که در هیچ ملک و حضرت، مثل آن به ارتفاع و تدویر و ارکان و منظرها و رواقات و شرفات هیچ مهندسی نشان نداده است و بر بالای قصر پنج کنگره زرین مرصع نهاده اند، هر یک در ارتفاع سه گز و چیزی، و در عرض دو گز، و دو همای زرین هر یک بمقدار شتر بزرگ نهاده، آن شرفات زرین و هما؛ سلطان غازی معز الدین از فتح اجمیر بوجه خدمتی و تحفه بحضرت سلطان غیاث الدین محمد سام فرستاده بود با بسیار تحف دیگر، چنانچه حلقه زرین با زنجیر زرین و خریزه که دایره او پنج گز در پنج گز بود و دو کوس زرین که بر گردون آوردند و سلطان غیاث الدین آن حلقه و زنجیر و خریزه را در پیش طاق مسجد جامع فیروز کوه بفرمود تا بیاویختند و چون مسجد جامع را سیل خراب کرد، آن کوس و حلقه و زنجیر و خریزه را به شهر هرات فرستادند تا مسجد جامع هرات را بعد از آنچه بسوخته بود از آن وجوه عمارت کردند.

مؤرخین و جغرافیه نویسان قرون وسطی از فقر و کسوف و عظمت عمارات و قصور آن تذکرات زیادی داده اند. در مورد وجه تسمیه آن، ابوالفداء پیروزکوه ثبت کرده از قول المشترك آنرا به معنی کوه سبز و دارالملک جبال غور می شمارد.

در حقیقت سلسله فیروزکوه رشته کوه های است که از شمال دولت یار ولایت غور شروع و به طول چهارصد کیلومتر به شمال غرب هرات در قریه قزل بولاق ختم میشود. در پای جنوب این کوه، دریای هریرود جریان دارد که آن را از سلسله سیاه کوه جدا می سازد. در پای شمال آن رود مرغاب جریان دارد که فیروزکوه را از کوه تیربند ترکستان جدا می سازد. این سلسله در حصه شرقی بنام فیروزکوه، در حصه وسطی سفید کوه و در حصه آخر بنام پاراپامیزوس مشهور و ثبت گردیده است.

فرشته با تأیید قول جوزجانی در مورد عمران فیروزکوه اضافه میکند که چون ملک الجبال فیروزکوه را بنا نهاد و دارالملک خود ساخت و جهت شکار قریب دو فرسنگ از دو طرف دیوار کشید، جا به جا قصر های ملوکانه ساخته و روش سلاطین بزرگ پیش گرفت.

بارتولد در مورد فیروزکوه همچنان مطالب طبقات ناصری و مؤرخان و جغرافیه نگاران گذشته را باز نویسی نموده می نویسد که: در قرن دوازدهم میلادی سلاطین مقتدری از این سلسله (غوریان) بیرون آمدند که ابتدا غزنین و بعد هرات و قسمتی از خراسان و تمام افغانستان کنونی و قسمتی از هند را مسخر کردند. در آن زمان پایتخت غور قلعه فیروزکوه بود که در قسمت علیای هریرود و ظاهراً در نزدیکی آهانگران واقع شده. جای این شهر که در اواخر قرن دوازدهم و اوایل قرن سیزدهم یکی از پایتخت های دولت مقتدر و مزین با ابنیه و عمارات عالیه بود دقیقاً معین نشده زیرا هنوز راجع به قسمت علیای هریرود چندان تحقیقاتی نکرده اند. در سال ۱۸۴۵ م که فریه وارد این سرزمین شده بود یک شاهزاده بومی به وی گفته بود که شهر قدیم شهرک واقع در نزدیک دولت یار پایتخت قدیم غور است. عثمان صدقی در مورد فیروز کوه به نقل از جوزجانی می نویسد که: فیروزکوه حصارکوهی است. در سرزمین غور که از طرف قطب الدین محمد معروف به ملک الجبال در ناحیه بی موسوم به ورساد] ورساد] بنا یافته بود.

بهاوالدین سام که در سال ۵۴۴ هـ ق جانشین برادر گردید، بر تعمیر آن افزود. با این صورت فیروزکوه در تمام مدت سلطنت شاهان غور مرکزیت داشت و پایتخت بود. در دوره کشورکشایی معزالدین محمد بن سام دولت غوری ترقی نمود و فیروز کوه خیلی مزین و زیبا شد، ارگ و قصر آن خیلی شکوه و جلال داشت. این شهر موقعیت مستحکم خود را قبل از تشکیل امپراطوری نیز داشت. اعراب نتوانستند این شهر را بدست آورند با وجودیکه اطراف غور را اشغال نموده بودند. تا اینکه محمود غزنوی آنرا فتح و مطیع دربار غزنه ساخت.

چنانچه در فوق گفته شد؛ فرزند چنگیز این قلعه را در بین سالهای ۱۲۲۰ تا ۱۲۲۲ م ویران کرد که امروز مشکل است در تعیین موقعیت آن حرف های متفاوت نوشته اند. برخی فیروزکوه را در قسمت های علیای هریرود یا بالا مرغاب میدانند اما هولدرج که در سال ۱۸۸۴ و ۱۸۸۵ م آن موضع را دیده، خرابه های وسیع تیوره را که نزد اهالی به غور معروف و در کنار معاون فراه رود واقع است، فیروزکوه میدانند. چون موقعیت تیوره طور نیست که با هرات، فراه و وادی علیای هریرود به آسانی میتواند مرادده نماید.

نوت: تصویر ۱-۲ که اندره ماریک پیشنهاد داده است که فیروزکوه در کنار منارجام موقعیت دارد. تصویر ۳ قلعه از شهر تیوره میباشد که هولج، لیشنیک و برخی دیگر فکر میکنند که فیروزکوه بالای تپه های تیوره موقعیت داشت. شهر فیروزکوه کجاست؟
ادامه دارد...